

สุขภาพ

ในฐานะ อุดมการณ์ ของ มนุษย์

คนไทยสามารถร่วมสร้างสังคมที่มี " สุขภาวะสมบูรณ์ " ได้
จากการมี จิตนาการใหม่ เกี่ยวกับสุขภาพ

โดย ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี

จัดพิมพ์โดย สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ

สนับสนุนการจัดพิมพ์โดย สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข

สารบัญ

๑. สุขภาพคือความเป็นมงคลสูงสุด	๓
๒. จินตนาการใหม่เกี่ยวกับสุขภาพ	๘
๓. ต้องการความคิดเชิงระบบ	๑๐
๔. ระบบสุขภาพเชิงรุก : ระบบสุขภาพดี	๑๒
๕. ปฏิรูประบบบริการสุขภาพ (Health Care Reform)	๒๒
๖. วิธีปฏิรูประบบสุขภาพ	๓๓
๗. สรุป : สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์	๓๕

๑. สุขภาพคือความเป็นมงคลสูงสุด

มนุษย์ต่างจากสัตว์ที่มีมิติทางคุณค่า

ลัทธิมีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ ที่บางท่านอธิบายธรรมชาตินั้นสั้น ๆ ว่า **กิน-ชั้-ปี้-นอน** แต่มนุษย์นอกจากมีธรรมชาติแล้วยังมี **คุณค่า** อีกด้วย เช่น บาปบุญคุณโทษ อุดมคติ อุดมการณ์ หรือความดี บางทีก็เรียกว่าเป็นมิติทางจิตวิญญาณ (spirituality) หรือคุณค่าอันสูงส่ง บุคคล หรือองค์กร หรือสังคมที่ไม่มีคุณค่าเป็นที่ยึดเหนี่ยว จะไม่มีพลังที่จะยึดเหนี่ยวตัวเองไว้ด้วยกัน เหมือนเครื่องหลวม หลุดออกจากกันได้ง่าย ขาดความเป็นปกติหรือป่วย วิกฤติ และแตกสลายในที่สุด

ฉะนั้น การที่จะทำอะไรให้มีพลัง อย่าไปมองเพียงด้านเทคนิค ต้องมองหาคุณค่า คุณค่ายิ่งลึกซึ้งหรือสูงส่งก็จะมีพลัง เรื่องสุขภาพถูกทำให้เป็นเฉพาะทางเทคนิคมากเกินไป แต่หย่อนทางด้านคุณค่า จึงไม่มีพลังที่จะสร้างสุขภาพให้เกิดแก่คนทั้งมวล ในเบื้องต้นนี้จึงจะพูดถึงสุขภาพในฐานะเป็นมงคลอันสูงสุดและอุดมการณ์ของมนุษย์

สุขภาพเป็นมงคลสูงสุด

เมื่อพระสงฆ์ถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะกล่าวว่า **ทิฆายุกุ โทตุ มหาราชา** คือให้ทรงมีสุขภาพดี พระชนมายุยืนยาว ทุกวันพระให้พรประชาชนว่า **อายุ วัฒน โสขัง พลัง** นั้นเป็นเรื่องสุขภาพล้วน ๆ ที่เดียว กล่าวคือ

- อายุ** = เป็นผู้อายุยืน เพราะสุขภาพดี ปราศจากโรคภัย
- วัฒน** = มีผิวพรรณดี ไม่ซีด ไม่โลหิตจาง โลหิตจางสะท้อนความเป็นโรค ความยากจนก็ทำให้โลหิตจาง ผู้มีผิวพรรณดี ไม่ซีดเขียว จึงสะท้อนสุขภาพะ (well-being) ทุก ๆ ด้าน
- โสขัง** = การมีความสุขหรือสุขภาพะคือการมีสุขภาพดี อันเป็นยอดปรารถนาของทุกคน ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป
- พลัง** = การมีกำลัง การมีกำลังสะท้อนความมีสุขภาพดี และการมีกำลังทำให้มีความสุข การไม่

มีกำลัง ความอ่อนเพลีย ทำให้ขาดความสุข

ฉะนั้น พระพระ อายุ วัฒน โสขัง พลัง จึงเป็นสุขภาพอย่างยิ่ง เป็นมงคลชีวิต เป็นที่ปรารถนาของ คนทั้งปวง เป็นอุดมการณ์ของมนุษย์

อันที่จริงคติเกี่ยวกับสุขภาพมีมาแต่โบราณ คนจีนเรียกพระจักรพรรดิว่า ‘บัว่น่วย’ หรือ ‘พระหมื่นปี’ อันหมายถึงขอให้พระองค์มีสุขภาพดีและพระชนมายุยืนนาน ในพระราชวังมีสัญลักษณ์ ต่าง ๆ เช่น เต่า นกกระเรียน อันแสดงถึงความมีอายุยืน ‘ฮก ลก ชิว’ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นมงคล ก็รวมถึงการมีสุขภาพดีด้วย มนุษย์ได้แสวงหาความมีสุขภาพดีหรืออายุวัฒนะด้วยประการต่าง ๆ เช่น ยา อายุวัฒนะ อาหารที่จะทำให้สุขภาพดี การออกกำลังกาย โยคะ ไทเก๊ก การทำสมาธิ ฯลฯ

คติแต่โบราณเกี่ยวกับสุขภาพเน้นกว้างขวาง

สุขภาพ หมายถึงวิถีชีวิตทั้งหมด ไม่คับแคบแบบปัจจุบัน ที่ลดทอนเรื่องสุขภาพลงเหลือแค่เทคนิค และเน้นที่**โรคภัย** มากกว่า**สุขภาพ** เมื่อคับแคบก็จะตีบตัน

ยิ่งพิจารณาอย่างละเอียดถึงคำนิยามของคำว่า **สุขภาพ** จะยิ่งเห็นว่าสุขภาพไม่ใช่เรื่องของ โรงพยาบาล มดหมอ หยูกยาเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของ**ความถูกต้องทั้งหมดทีเดียว**

คำนิยามคำว่า **สุขภาพ** ขององค์การอนามัยโลกมีดังนี้

Health is complete physical, mental, social and spiritual well-being, ...

สุขภาพ = สุขภาวะที่สมบูรณ์

ทางกาย

ทางจิต

ทางสังคม

และทางจิตวิญญาณ

นี่คือคำนิยามของคำว่าสุขภาพแบบสุด ๆ

มีความครอบคลุมและลึกซึ้งสุดพรรณนา สามารถนำมาเป็นอุดมคติหรืออุดมการณ์ได้

สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางกาย ย่อมหมายถึงร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง คล่องแคล่ว มีกำลัง ไม่เป็นโรค

ไม่พิการ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็นพอเพียง ไม่มีอุปัทวันตราย มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ คำว่า กาย ในที่นี้หมายถึงทางกายภาพด้วย

สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิต หมายถึงจิตใจที่มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่ว ไม่ติดขัด มีความเมตตา สัมผัสกับความงามของสรรพสิ่ง มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา รวมถึงการลดความเห็นแก่ตัวลงไปด้วย เพราะตราบใดที่ยังมีความเห็นแก่ตัว ก็จะมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตไม่ได้

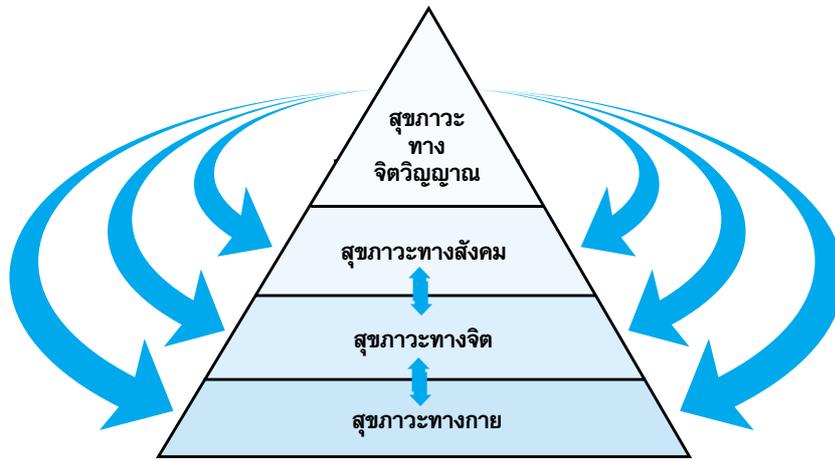
สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม หมายถึงการอยู่ร่วมกันด้วยดี มีครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีความยุติธรรม มีความเสมอภาค มีภราดรภาพ มีสันติภาพ ความเป็นประชาธิปไตย มีระบบบริการที่ดี และระบบบริการเป็นกิจการทางสังคม

สุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (spiritual well-being) หมายถึงสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อทำความดี หรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าอันสูงส่งหรือสิ่งสูงสุด เช่น การเสียสละ การมีความเมตตา กรุณา การเข้าถึงพระรัตนตรัย หรือการเข้าถึงพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นต้น สุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นความสุขที่ไม่ระคนอยู่กับความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์หลุดพ้นจากความมีตัวตน (self transcending) จึงมีอิสรภาพ มีความผ่อนคลายอย่างยิ่ง เบาลสบาย มีความปีติแผ่ซ่านทั่วไป มีความสุขอันประณีตและล้ำลึก หรือความสุขอันเป็นทิพย์ สบายอย่างยิ่ง สุขภาพดีอย่างยิ่ง มีผลดีต่อสุขภาพทางกาย ทางจิต และทางสังคม

สุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นยอดที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอีก ๓ มิติ ถ้าขาดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ มนุษย์จะไม่พบความสุขที่แท้จริง และขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เมื่อขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง ก็จะมีโรคขาดหรือพร่องอยู่เรื่อยไป ต้องไปหาอะไรเติม เช่น ยาเสพติด ความฟุ่มเฟือย หรือความรุนแรง การติดยาเสพติด การติดความฟุ่มเฟือยและความรุนแรง เกิดจากโรคพร่องเพราะมนุษย์ขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เนื่องจากการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาติดอยู่ที่ระดับต่ำเท่านั้น คือระดับทางวัตถุ ตราบใดที่ยังไม่ยกระดับการพัฒนาไปถึงพัฒนาการทางจิตวิญญาณแล้วไซ้ จะไม่สามารถแก้ปัญหาการขาดสุขภาวะได้

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องของความถูกต้องทั้งหมด

ไม่ใช่เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเป็นส่วนเป็นเลี้ยวอย่างที่เรารู้จักกันเป็นส่วนมาก

รูปที่ ๑ ภาพแสดงสุขภาวะทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณที่เกี่ยวพันกันไปมา สุขภาวะทางจิตวิญญาณส่งผลกระทบอย่างแรงต่อสุขภาวะอื่น ๓ มิติ

คำว่า health หรือสุขภาพในภาคภาษาอังกฤษนั้น มีรากศัพท์มาจากคำว่า whole หรือทั้งหมด สุขภาพเกิดจากความเป็นทั้งหมด ไม่ใช่เรื่องแยกส่วน

ความเป็นทั้งหมด ความเป็นหนึ่งเดียวกัน และความสมดุล

ตรงนี้เรามาถึงหลักการของสุขภาพในเรื่องความเป็นทั้งหมด ความเป็นหนึ่งเดียวกัน และความสมดุล สุขภาพเกิดจากความถูกต้องของทั้งหมด ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ ซึ่งมีองค์ประกอบขยายไปอีกอย่างกว้างขวาง ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง การศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบในระบบสุขภาพทั้งสิ้น ทุกส่วนต้องเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวและมีความถูกต้องจึงจะเกิดสุขภาพ ในร่างกายเรามีอวัยวะอยู่มากมาย ถ้าต่างส่วนต่างไป ไม่เชื่อมโยงจนมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ร่างกายก็จะแปรปรวนเป็นอย่างยิ่ง เหมือนสังคมที่แปรปรวน

อยู่ในทุกวันนี้ เมื่อทั้งหมดเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกันก็จะเกิดความสมดุล ดุลยภาพทำให้เกิดความเป็นปกติหรือสุขภาพ และความยั่งยืน การขาดความพอดีหรือการเสียดุลยภาพทำให้เกิดความผิดปกติหรือทุกขภาพ และความไม่ยั่งยืน

เมื่อสุขภาพเกิดจากความถูกต้องของทั้งหมด และเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา สุขภาพจึงอยู่ในฐานะเป็นอุดมคติ หรืออุดมการณ์ของมนุษย์ได้ ที่จะกระตุ้นจินตนาการใหม่ เพื่อกระตุ้นให้มนุษย์มีความพากเพียร และสร้างปัญญาที่จะให้ถึงสภาวะนั้น สภาวะนั้นเป็นความสงบเย็น (นิพพาน) เป็นความสุข เป็นความมีอิสระ และมีความสัมพันธ์กันด้วยดีของทุกสรรพสิ่ง

ที่กล่าวมานี้จะเรียกว่าแนวคิด หรือทัศนะ หรือทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาพ ทฤษฎีใดๆ ถ้าเป็นลัทธิก็จะนำไปสู่ลัทธิปฏิบัติและได้ผลดี แต่ถ้าเป็นมิจฉาทฤษฎีก็จะนำไปสู่มิจฉาปฏิบัติและเกิดผลร้าย เรื่องทฤษฎีมีผลกระทบที่แรงมากทางใดทางหนึ่ง ฉะนั้นควรจะสนใจเกี่ยวกับทฤษฎีในเรื่องสุขภาพให้มาก และถ้าจะปฏิรูประบบสุขภาพกันแล้ว **การปฏิรูปที่ลึกที่สุดคือการปฏิรูปทฤษฎีเกี่ยวกับสุขภาพ** เพื่อสร้างจินตนาการใหม่ของสังคมในเรื่องสุขภาพ

๒. จินตนาการใหม่เกี่ยวกับสุขภาพ

การแพทย์แผนปัจจุบันได้นำมาซึ่งการตรวจวินิจฉัยโรค และการรักษาด้วยเทคโนโลยีอันมหัศจรรย์ ได้ผลชะงัดในหลายเรื่อง ก่อให้เกิดความนิยมอย่างแพร่หลาย ซึ่งก็ดูเหมือนดี และมีความดีเกิดขึ้นจริง ๆ แต่ขณะเดียวกันความนิยมดังกล่าวก็นำไปสู่ความผิดพลาดอันเป็นจุดตาย (fatal error) คือทำให้ทิวทัศน์เกี่ยวกับสุขภาพบิดเบี้ยวหรือหดหู่ กล่าวคือ ผู้คนหันไปทุ่มเทความสนใจเรื่อง**สุขภาพเสีย** (ill health) โดยให้ความสนใจเรื่อง**สุขภาพดี** (good health) น้อยมาก ทรัพยากรทั้งภาครัฐและเอกชนถูกทุ่มไปในการสร้างโรงพยาบาล แต่ใช้น้อยมากในการสร้างสุขภาพดี ทำให้

ระบบสุขภาพไทยเป็นระบบตั้งรับ

ไม่ใช่ระบบรุก

ระบบตั้งรับคือรอให้เป็นโรคแล้วค่อยมารักษา กัน เช่น เป็นเบาหวาน เป็นความดันเลือดสูง เป็นโรคหัวใจ เป็นโรคหลอดเลือดในสมองเสื่อม เป็นมะเร็ง เป็นโรคเครียด ฯลฯ

คนป่วยก็ท่วมประเทศ รักษาไม่ไหวไม่ไหว คนไข้ท่วมทันโรงพยาบาล ต้องรอดตรวจ รอดเตียง แพทย์ตรวจไม่ละเอียด คุณภาพไม่ดี รักษาไม่ทัน ผู้ป่วยต้องพิการหรือตาย ลำบากลำบากทั้งประชาชนและผู้ให้บริการ ประชาชนต้องสูญเสียมากเกินไป ทั้งเสียสุขภาพ เสียเวลา เสียใจ เสียเงิน และเสียชีวิต แพทย์ผู้ให้บริการต้องเหน็ดเหนื่อยมากเกินไป และบ่อยครั้งก็เสียกำลังใจ เช่น เมื่อโรงพยาบาลถูกกล่าวหาว่าเป็นโรงฆ่าสัตว์

ค่าใช้จ่ายก็สูงมากขึ้น ๆ ในปี ๒๕๔๓ ประเทศไทยจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพเกือบ ๓๐๐,๐๐๐ ล้านบาท ใช้จ่ายสุขภาพนี้เพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่น่าร้อยละ ๑๐ มาหลายปีติดต่อกัน ซึ่งเป็นการบอกเราว่าเรากำลังเข้าไปสู่สภาวะวิกฤติแล้ว

สภาวะวิกฤติคือเงินหมด แต่คนไทยไม่ได้รับผลตอบแทนคุ้มค่า

นั่นคือยังต้องเจ็บป่วยล้มตายด้วยโรคที่ควรจะป้องกันได้ และได้รับการบริการจากแพทย์ไม่ทั่วถึง คุณภาพไม่ดีอีกต่อไป หรือเลวร้ายมากขึ้น

เมื่อปล่อยให้ป่วยแล้วการรักษาพยาบาลแพงมาก บางรายหมดเป็นแสน ๆ หรือเป็นล้านกว่าจะหาย หรือกว่าจะตาย ในขณะที่การส่งเสริมให้สุขภาพดีและการป้องกันโรคประหยัดกว่ากันมาก ทั้งประหยัดเงินและประหยัดชีวิต แต่ก็ไม่สามารถปรับระบบสุขภาพจากระบบตั้งรับมาเป็นระบบรุก คือรุกไปสร้างสุขภาพดีได้ ตราบใดที่คนไทยยังมีจินตนาการในเรื่องสุขภาพแบบคับแคบ คือคิดถึงสุขภาพที่โร้กัเห็นแต่โรงพยาบาล มดหมอ หยูกยาเท่านั้น

การจะปฏิรูประบบสุขภาพได้ คนไทยต้องมีจินตนาการใหม่เกี่ยวกับสุขภาพ

คนไทยต้องมีจินตนาการใหม่ว่าสุขภาพคือความถูกต้องของทั้งหมด ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว ชุมชน สังคม วัฒนธรรม การเมือง สิ่งแวดล้อม และการศึกษา อย่างเป็นบูรณาการพร้อมกันไป

๓. ต้องการความคิดเชิงระบบ

ภูมิปัญญาที่ขาดหายไปจากคนไทยอย่างหนึ่งคือภูมิปัญญาเชิงระบบ ทำให้แก้ไขอะไรหรือพัฒนาไม่เป็นผลสำเร็จ

สรรพสิ่งทั้งหลายดำรงอยู่เป็นระบบ

เช่น ระบบจักรวาล ระบบโลก ระบบสิ่งแวดล้อม ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบสุขภาพ แต่เราเห็นและคิดเป็นส่วน ๆ ซึ่งส่วนใหญ่คิดเชิงเทคนิค

ระบบดำรงอยู่หรือถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น ถ้าต้องการอะไรที่บินได้ ระบบนั้นต้องเป็นระบบเครื่องบิน ถ้าต้องการอะไรที่วิ่งไปบนถนนได้ ระบบนั้นคือระบบรถยนต์ **ในระบบมีโครงสร้างหรือองค์ประกอบ องค์ประกอบต้องครบและสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ระบบนั้นจึงจะทำหน้าที่ได้** ถ้าองค์ประกอบไม่ครบ เช่นบางครั้งขาดคนออกไปตัวเดียว รถยนต์ก็วิ่งไม่ได้ รถยนต์ที่เครื่องไม่ครบก็จะวิ่งติด ๆ ดับ ๆ หรือวิ่งไม่ได้เลย แต่ถ้าเครื่องครบ มันก็จะสัมพันธ์และควบคุมกันเอง ถึงเครื่องจะสลับซับซ้อนเพียงใด เราเพียงแต่ไขกุญแจสตาร์ทเครื่อง รถก็วิ่งไปได้อย่างเรียบร้อย

เวลาเราทำอะไร ๆ เราไม่ค่อยคิดเชิงระบบ และไม่คิดโครงสร้างให้ครบ เพียงแต่นึกอะไรได้อย่างหรือชอบอะไรอย่าง ก็ทำไปเลยเพียงส่วนเดียว เมื่อโครงสร้างไม่ครบ เรื่องนั้น ๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้ อย่างเรื่องระบบสมุนไพรร ต้องการโครงสร้างประมาณ ๑๓ องค์ประกอบเข้ามาประสานกัน แต่เมื่อไม่ทำให้ครบและทำให้เชื่อมโยงกัน เรื่องนี้ก็ไม่ได้ถึงไหน

ระบบสุขภาพของไทยเป็นระบบที่โครงสร้างไม่ครบ

จึงวิ่งติด ๆ ดับ ๆ เรื่อยมา ไม่ถึงที่หมาย มีอุบัติเหตุที่ทำให้ผู้คนบาดเจ็บล้มตาย

ฉะนั้น ถ้าจะแก้ไขเรื่องสุขภาพต้องคิดเชิงระบบ และคิดโครงสร้างให้ครบ ที่เรียกว่า**ปฏิรูประบบสุขภาพ**นั้นคือ การคิดโครงสร้างของระบบสุขภาพให้ครบ ให้โครงสร้างเหล่านั้นสัมพันธ์กัน ระบบสุขภาพ

จะได้วิ่งไปอย่างเรียวร้อย ไปถึงจุดหมายปลายทางได้ สร้างคุณค่าและความสุขให้ทุกคนและทุกองค์กร
ที่เกี่ยวข้อง

๔. ระบบสุขภาพเชิงรุก : ระบบสุขภาพดี

การปฏิรูประบบสุขภาพที่ใหญ่ที่สุด หรือการปฏิรูประบบมหภาค หรือปฏิรูปรูปลักษณ์ของระบบจากระบบตั้งรับเป็นระบบสุขภาพเชิงรุก เพื่อสร้างสุขภาพดี ให้ประชาชนสามารถมีสุขภาพดีโดยไม่เจ็บป่วยให้มากที่สุด มีระบบการป้องกันและควบคุมโรคที่มีศักยภาพสูง และมีระบบบริการสุขภาพที่ดี

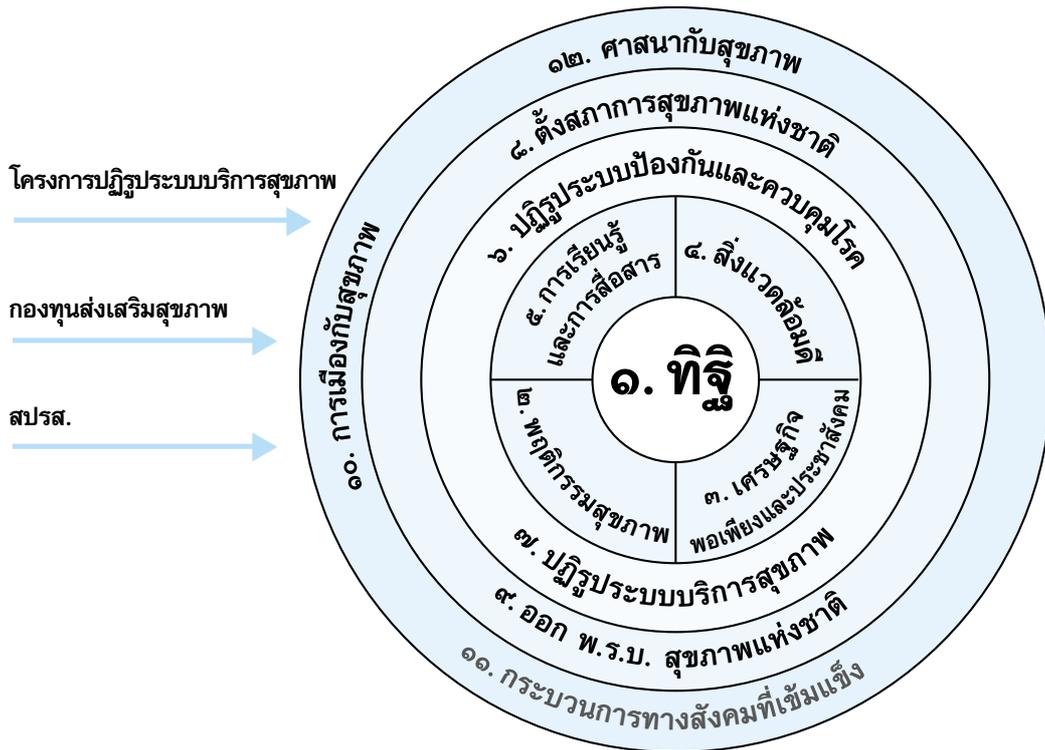
ที่นี่ ระบบสุขภาพดีที่ว่านี้มีโครงสร้างเป็นอย่างไร คำอธิบายและรูปร่างข้างล่างเป็นเพียงตัวอย่าง ท่านผู้อ่านมีสิทธิ์ที่จะคิดเป็นอย่างอื่น และคิดให้ดีกว่านี้ก็ได้ ตัวอย่างเป็นเพียงการนำเสนอเพื่อความสะดวกในการคิดต่อ

๑. สังคมไทยมีทิวเรื่องสุขภาพถูกต้อง (สัมมาทิว)

สังคมไทยจะต้องมีจินตนาการใหม่ในเรื่องสุขภาพ นอกจากจินตนาการเก่า ๆ ที่คิดถึงเรื่องสุขภาพอย่างคับแคบ เป็นเรื่องของโรงพยาบาล มดหมอ หยูกยา ไปเป็นจินตนาการในการสร้างสุขภาพดีที่ทุกคนและทุกองค์กรในสังคมมีส่วนร่วมสร้าง ทิวถูกต้องเป็นโครงสร้างที่ลึกที่สุดที่จะส่งผลต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งหมด จะต้องมีการสร้างเครื่องมือที่ทรงพลังในการส่งเสริมให้สังคมไทยมีสัมมาทิวเรื่องสุขภาพ (ดูเรื่องสำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพ, สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) และโครงการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป)

๒. คนไทยทุกคนมีพฤติกรรมสุขภาพ และมีทักษะในการสร้างสุขภาพ

ต้องส่งเสริมให้คนไทยทุกคนมีพฤติกรรมสุขภาพ และมีทักษะในการสร้างสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การบริโภคอาหารสุขภาพ การละเว้นการสูบบุหรี่ การไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์มากเกินไป การสร้างความผ่อนคลายเพื่อป้องกันความเครียด การป้องกันโรคเอดส์ มีทักษะไม่ตกเป็นเหยื่อของการติดยาเสพติด และการเผชิญสถานการณ์ทางลบต่อสุขภาพ การที่คนทั้งชาติมีมนานิกทางสุขภาพ มีพฤติกรรมสุขภาพ และมีทักษะในการสร้างสุขภาพ เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้คนทั้งหมด

รูปที่ ๒ ภาพแสดงระบบสุขภาพดี ผลักดันโดยกองทุนส่งเสริมสุขภาพ, สปรส. (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ) และโครงการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ

มีสุขภาพดี กองทุนส่งเสริมสุขภาพจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดองค์ประกอบนี้

๓. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม

เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมมีผลต่อสุขภาพดีอย่างมาก การพัฒนาที่เอาเงินเป็นตัวตั้งก่อผลทางลบต่อสุขภาพ เพราะช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยที่ขยายมากขึ้น มีผลต่อจิตใจ สังคม

สิ่งแวดล้อม และการเมืองในทางเสื่อมและทำลาย ทำให้ครอบครัวอ่อนแอ ชุมชนแตกสลาย มีการอพยพเข้ามาเป็นคนจนในเมือง ปัญหาเสพยาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาโรคเอดส์ เป็นปัญหาทางสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างซึ่งเกิดขึ้นมาจากทิศทางการพัฒนาที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง แกะไขที่ปลายเหตุไม่ได้ผล

การดำเนินการทางเศรษฐกิจชนิดกู้ยืมและแก๊งกำไร ทำให้เราประสบหายนะทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน ทิศทางการพัฒนาจึงมีผลกระทบต่อสุขภาพอย่างแรงเกินกว่ามาตรการใด ๆ จะรับได้ นอกจากปรับทิศทางการพัฒนาใหม่ เศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะ เป็นการปรับการคิดและทิศทางการพัฒนา มีชาวบ้านที่ทำเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ และได้ผลดี การทำเกษตรผสมผสานแทนที่เกษตรเชิงเดี่ยวทำให้มีกินมีใช้ หลุดหนี มีเงินออม ครอบครัวได้อยู่ด้วยกัน ต้นไม้เพิ่มขึ้น อาชญากรรมลดลง อันเป็นการส่งเสริมการมีสุขภาพดีอย่างสุด ๆ

ชาวบ้านรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ดูแลสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรม สร้างวิสัยทัศน์ท้องถิ่น ดูแลกันเองในหมู่คนคิดเชื่อเอดส์ การไม่มองมือทองเทารอทางราชการมาทำให้ แต่รวมตัวร่วมคิดร่วมทำกำลังเกิดขึ้น โดยการส่งเสริมสนับสนุนของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งองค์กรเอกชนและภาครัฐ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผน ๘ และกำลังจะต่อไป แผน ๙ รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ล้วนส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและความเป็นประชาสังคม

เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมจึงเป็นปัจจัยของการมีสุขภาพดีที่สำคัญ วงการสาธารณสุขมีโครงสร้าง ทรัพยากร และอิทธิพลทางนโยบายอย่างสูง ถ้าเข้าใจว่าเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมเป็นการส่งเสริมการมีสุขภาพดีอย่างมาก ก็อาจใช้โครงสร้างและทรัพยากรหนุนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมได้อย่างกว้างขวาง

๔. สิ่งแวดล้อมดี

สิ่งแวดล้อมดีเป็นปัจจัยส่งเสริมสุขภาพอย่างสำคัญ สิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีส่งผลกระทบต่อสุขภาพอย่างร้ายแรง ในระดับมหภาค การที่ป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ทั้งป่าบกและป่าชายเลน ทำให้ชาว

บ้านยากจนลง ทำให้อุบัติภัยทางธรรมชาติเกิดบ่อยและรุนแรงมากขึ้น การทำเกษตรที่ใช้ยาฆ่าแมลง ทำให้ธรรมชาติและอาหารที่ผลิตปนเปื้อนด้วยสารพิษ ยาฆ่าแมลงไหลลงแม่น้ำลำธาร แหล่งน้ำบางแห่งปนเปื้อนด้วยสารหนูหรือตะกั่ว โรงงานสารเคมีระเบิด และเมื่อเร็ว ๆ นี้มีคนได้รับอันตรายจากกัมมันตรังสีที่มาจากโคบอลต์ เป็นตัวอย่างให้เห็นความอ่อนแอของระบบรัฐที่จะปกป้องประชาชนจากอันตราย จากวัตถุอันตรายที่นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย อากาศที่มีฝุ่นละอองลอยอยู่มากเกินไป จะทำให้คนเจ็บป่วยด้วยโรคหอบหืดและโรคปอดมากขึ้น เช่น หอบหืดอักเสบ ปอดอักเสบ หิด เป็นต้น

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมกับสุขภาพนี้ซับซ้อนและยากต่อการแก้ไข เพราะวิถีการดำรงชีวิตแบบบริโภคนิยม วัตถุนิยมสุดโต่ง และระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยโลภจริต ทำให้ทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างหยุดยั้งไม่ได้ กลไกของรัฐก็อ่อนแอ หรือเป็นใจกับผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมเสียเอง วิถีเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมจะดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ส่วนหนึ่ง ต้องมีการทำงานทางวิชาการอย่างเข้มแข็ง และนำข้อมูลมาให้สังคม สังคมที่มีจิตสำนึกและเคลื่อนไหวอย่างแรงเท่านั้นที่จะหยุดยั้งการทำลายสิ่งแวดล้อมและสร้างสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อสุขภาพของคนทั้งหมด การเคลื่อนไหวทางสังคมที่จะกล่าวในข้อ ๑๐ จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสุขภาพ

๕. การเรียนรู้และการสื่อสาร

การเรียนรู้และการสื่อสารเป็นปัจจัยส่งเสริมการมีสุขภาพดีที่สำคัญ การเรียนการสอนที่เน้นการท่องเที่ยวก่อนความทุกข์และความเครียดให้ผู้เรียนอย่างยิ่ง จึงควรมีการปฏิรูปการเรียนรู้ให้การเรียนรู้เป็นความสุข และแก้ปัญหาทุกชนิด เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพไปพร้อมกัน การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาที่กำลังมีการเคลื่อนไหวอย่างแรงในปัจจุบัน ระบบการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพ และระบบสุขภาพก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษา อยู่ในกันและกัน และเชื่อมโยงไปสู่ผลดีด้วยกัน ฉะนั้น กระบวนการปฏิรูประบบสุขภาพต้องให้ความสนใจและเชื่อมโยงกับการปฏิรูปการศึกษา

การสื่อสารทุกรูปแบบควรนำมาใช้เพื่อสุขภาพให้มากที่สุด ควรจะพัฒนาระบบสื่อเพื่อสังคมหรือสื่อเพื่อสุขภาพให้ครบ ตั้งแต่นโยบาย บุคลากร เทคนิค การสื่อสาร การเงิน การวิจัย และการ

ประเมิน เพื่อให้ระบบการสื่อสารเป็นไปเพื่อสังคมและสุขภาพให้มากที่สุด

๖. ปฏิรูประบบป้องกันและควบคุมโรค

ทุกวันนี้ ประชาชนยังเจ็บป่วยล้มตายด้วยโรคที่ควรป้องกันและควบคุมได้อย่างมโหฬาร เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคมะเร็ง อุบัติเหตุ ยาเสพติด โรคเอดส์ โรคเครียด โรคจากอาชีพในโรงงาน ฯลฯ ในอนาคตจะมีโรคใหม่ๆ โผล่ขึ้นมาอีก ซึ่งอาจร้ายแรงกว่าเอดส์ กลไกทางราชการเพื่อการป้องกันและควบคุมโรคอ่อนแอมาก ถ้ายังอยู่ในรูปเดิม ผู้คนจะเจ็บป่วยล้มตายโดยไม่จำเป็นลงเป็นเบือ ทั้งนี้เป็นเพราะระบบราชการที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเน้นที่สิทธิของตัวข้าราชการที่จะเป็นผู้รับ มากกว่าเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ของงานอันโปร่งใสและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ข้าราชการจึงถูกย้ายงานเลื่อนให้ดำรงตำแหน่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยปราศจากความรู้ความเชี่ยวชาญจริงในงานใด ๆ แถมบ่อยครั้งยังปราศจากความสุจริตและการอุทิศตัวเพื่องาน การทำงานใด ๆ กว่าจะเก่งในเรื่องนั้นกินเวลาตั้ง ๑๐ ปี ถ้าไม่เก่งก็ทำไม่สำเร็จ ทว่าข้าราชการถูกโยกย้ายไปเรื่อย ๆ สุดแต่ตรงไหนจะได้กินซีสูงขึ้นไป ระบบลักษณะนี้ทำลายไม่ให้มีคนเก่งในเรื่องใด ๆ เลย ในทุกกระทรวงจึงแทบไม่มีคนที่เก่งเชี่ยวชาญเหลืออยู่ มีแต่คนที่ได้ซีสูง ระบบอย่างนี้บ้านเมืองตายลูกเดียว และถ้าใช้กับการป้องกันและควบคุมโรค ผู้คนจะล้มตายเป็นเบือเพราะทำงานไม่ได้ผล จำเป็นต้องปฏิรูประบบป้องกันและควบคุมโรคให้มีองค์กรที่มีศักยภาพสูง ประกอบด้วยผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญที่สามารถอุทิศตัวทำงานในเรื่องที่ตนชำนาญอย่างต่อเนื่อง สร้างสมรรถนะทางวิชาการให้เข้มแข็งที่สุด สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่คุกคามต่อสุขภาพและชีวิตของคนไทย มีความโปร่งใส เกิดความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ และต้องเร่งทำโดยด่วน เพื่อคุณภาพชีวิตและคุณค่าความเป็นคนของคนไทยโดยถ้วนหน้า

๗. ปฏิรูประบบบริการสุขภาพ

ระบบบริการสุขภาพที่ดีจะต้องมีความเป็นธรรม มีคุณภาพเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย มีประสิทธิภาพ และมีความเป็นไปได้ทางการเงิน ในระบบบริการสุขภาพที่ดีมีองค์กรที่สัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน เพื่อไม่ให้เนื้อหาตอนนี้ยาวเกินไป จึงขอยกเรื่องนี้ไปกล่าวแยกเป็นอีกตอนหนึ่งคือตอนที่ ๕

๘. ตั้งสภาการสุขภาพแห่งชาติ

ขณะนี้งานทางด้านสุขภาพที่กระจายอยู่ในหน่วยงานต่าง ๆ ไม่มีการประสานกัน และไม่มีองค์กรใดที่ทำหน้าที่นโยบายสุขภาพแห่งชาติ แม้แต่แผนสาธารณสุขแห่งชาติก็ไม่มี มีแต่แผนกระทรวง จำเป็นต้องมีการสร้างองค์กรที่ทำหน้าที่สร้างนโยบายสุขภาพแห่งชาติที่มีเอกภาพ ซึ่งต้องอาศัยงานวิชาการที่มีคุณภาพสูง จัดหาและกำกับดูแลการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ จัดให้มีการประเมินผลงานที่มีคุณภาพเป็นที่เชื่อถือ และเปิดเผยให้สาธารณะเข้ามารับรู้ได้ องค์กรนี้อาจเรียกว่า ‘สภาการสุขภาพแห่งชาติ’ ซึ่งต้องการการคิดค้นรูปแบบที่ทำให้องค์กรสามารถทำงานทางนโยบายได้จริง ในทางราชการมีองค์กรที่ทำงานไม่ได้ผลเต็มไปหมด อันเป็นเหตุให้ประเทศเหมือนคนป่วยอยู่ดังในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นจึงต้องคิดค้นรูปแบบของสภาการสุขภาพแห่งชาติให้ละเอียดจริง ๆ

๙. ออกพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ

ในการปฏิรูประบบสุขภาพอันมีสาระอยู่ที่การสร้างโครงสร้างหรือองค์ประกอบที่ครบ มีความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมและควบคุมการทำงานของกันและกัน เหมือนเครื่องยนต์อันซับซ้อน จำเป็นต้องมีการออกกฎหมายเพื่อกำหนดโครงสร้างนั้น ๆ ให้ครบ รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรนโยบายคือสภาการสุขภาพแห่งชาติ ที่จะดูแลระบบทั้งระบบดังกล่าวในข้อ ๘ กฎหมายใหญ่ที่เป็นกรอบใหญ่ครอบคลุมเรื่องทั้งหมดอาจเรียกว่า พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ หลังจากนั้นมีการแก้ไขกฎหมายที่ไม่สอดคล้อง ออกกฎหมายประกอบ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่สภาการสุขภาพแห่งชาติจะต้องดูแลต่อไป

การออก พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการปฏิรูประบบสุขภาพ ต้องทำโดยศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจโครงสร้างและการทำหน้าที่ขององค์ประกอบทั้งหมดในระบบที่ปฏิรูป ซึ่งต้องการการทำงานร่วมกันระหว่างนักกฎหมายมหาชน และผู้ที่ศึกษาค้นคว้าในเนื้อหาสาระขององค์ประกอบ อีกทั้งควรมีการศึกษาค้นคว้าเปรียบเทียบกับกฎหมายสุขภาพที่ดี ๆ ทั่วโลก

๑๐. การเมืองกับสุขภาพ

การเมืองเป็นการใช้อำนาจรัฐสูงสุด ถ้าการเมืองขาดความถูกต้องก็จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ

อณูของสังคม ทั้งในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ระบบการเมืองจึงมีผลต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก ทำให้ความพยายามที่จะปฏิรูปการเมืองในประเทศไทยมีความหมายต่อสุขภาพมาก การมีรัฐธรรมนูญใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๐ ก็เพื่อปฏิรูปการเมือง รัฐธรรมนูญกำหนดให้มืองค์กรอิสระที่ไม่ขึ้นกับฝ่ายบริหารหลายองค์กร เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ปปช. สตง. กกต. ผู้ตรวจการรัฐสภา วุฒิสภา เพื่อคานอำนาจและตรวจสอบการใช้อำนาจ ผลการเลือกตั้งวุฒิสมาชิกเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๔๓ ได้ให้กำลังใจแก่คนไทยอย่างมาก ว่ามีทางเป็นไปได้ที่สังคมไทยจะหลุดพ้นจากการครอบงำของระบอบการเมืองที่เงินเป็นใหญ่แบบ ‘เงินเพื่ออำนาจ และอำนาจเพื่อเงิน’ ที่ทำให้ประเทศไทยปั่นป่วนรวนเร และทะเลาะวิวาททางสังคมที่เข้มแข็ง หรือประชานิยม หรือความเป็นประชาสังคมเท่านั้น ที่จะช่วยให้เกิดการปฏิรูปการเมืองอันจะมีผลยั่งยืนต่อสุขภาพหรือสุขภาพของคนไทย

๑๑. กระบวนการทางสังคมที่เข้มแข็ง (All For Health)

การปฏิรูประบบสุขภาพจะเผชิญกับอุปสรรคที่ยากมาก ทั้งในทางทฤษฎีและความยึดมั่นในวิชาชีพนิยม (professionalism) สถาบันนิยม (institutionalism) และผลประโยชน์นิยม ถ้าปราศจากกระบวนการและขบวนการทางสังคมที่เข้มแข็งย่อมทำการปฏิรูปไม่สำเร็จ ตัวอย่างที่ดีที่สุดคือเรื่องการปฏิรูปการเมือง เมื่อกระแสสังคมแรงก็สามารถผ่านรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ออกมาได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องยากที่สุด แต่เมื่อกระแสสังคมอ่อนตัวลงหรือหยุดเคลื่อนไหว การปฏิบัติก็ย่อหย่อนหรือติดพันไป

เรื่องสุขภาพตามนัยที่กล่าวมาเป็นเรื่องของชีวิต เป็นเรื่องของความสุข เป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณภาพ สังคมควรจะต้องเข้ามามีบทบาทในการร่วมตัวร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามในทุกเรื่อง ทั้งเรื่องนโยบาย เรื่องกฎหมาย เรื่องการผลิตบุคลากร เรื่องการใช้เทคโนโลยี เรื่องพฤติกรรมสุขภาพ และเรื่องอื่น ๆ ควรมีองค์กรผู้บริโภคที่เข้มแข็ง ขบวนการทางสังคมจะเข้มแข็งต้องมีความรู้เจาะลึกไปในประเด็นของระบบสุขภาพที่ซับซ้อน การวิจัยสร้างความรู้ และการนำความรู้มาแปรรูปให้อยู่ในรูปแบบที่สาธารณะจะเข้าใจได้ง่าย จะช่วยให้กระบวนการทางสังคมเข้มแข็งขึ้น ควรจะมียุทธศาสตร์และองค์กรที่รับผิดชอบในการส่งเสริมให้กระบวนการทางสังคมเพื่อสุขภาพมีความเข้มแข็ง เพราะ

กระบวนการทางสังคมที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะทำให้การปฏิรูประบบสุขภาพ

เป็นไปได้

ที่กล่าวมาข้างต้นและรูปที่ ๒ เป็นความพยายามที่จะแสดงองค์ประกอบของระบบสุขภาพ ซึ่งผนึกเรื่องทิวทัศน์เกี่ยวกับสุขภาพอันเป็นเรื่องลึกที่สุด กับกระบวนการทางสังคมเพื่อสุขภาพอันกว้างใหญ่ที่สุดเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างองค์ประกอบจำเป็นในการที่จะทำให้เกิดสุขภาวะทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณกับคนทั้งหมด

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า อย่ายึดถือเป็นการตายตัวว่าต้องเป็นไปตามนี้ เพราะนี่เพียงนำเสนอเป็นตุ๊กตา เพื่อให้ช่วยกันตกแต่งดัดแปลงหรือคิดใหม่ให้ดีกว่านี้ และดีขึ้นเรื่อย ๆ

เมื่อคิดระบบได้แล้ว เหมือนมีเครื่องยนต์ ก็ต้องมีอะไรไปสตาร์ทเครื่อง หรือผลักดันให้มันเกิด ภาพที่ ๒ ใส่เครื่องมือขับเคลื่อนไว้เบื้องต้นเป็น ๓ อย่างคือ กองทุนส่งเสริมสุขภาพ, สปรส. (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ) และโครงการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนที่ ๖

๑๒. ศาสนากับสุขภาพ

ศาสนาเป็นเรื่องของสุขภาพทั้งเนื้อทั้งตัว

เพราะศาสนาเกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์พันทุกข์ การพันทุกข์ก็คือการมีสุข หรือสุขภาวะ หรือสุขภาพ ศาสนาต่าง ๆ แม้จะใช้ภาษาต่างกัน แต่ก็มีหลักการเหมือน ๆ กันคือ เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความไม่เบียดเบียน แต่อยู่ด้วยความเมตตาและเกื้อกูลต่อกัน และมีการพัฒนาทางจิตวิญญาณ (spiritual development) หลักการทางศาสนา คือ **ศีล สมาธิ ปัญญา**

ศีล โดยทางกว้างหมายถึง ระบบการอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นปกติ ศีลจึงเป็นเรื่องใหญ่มาก ไม่ใช่แค่ ‘การให้ศีล’ เพราะหมายถึงทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม กฎหมาย เศรษฐกิจ การจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม บริการทางสังคม และการเมือง ที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยความปกติตลอดเวลา หรือที่แท้ก็คือระบบสังคมที่ดีนั่นเอง ระบบการอยู่ร่วมกันด้วยความปกติทำให้มีสุขภาวะหรือสุขภาพอย่างยิ่ง ศีลเป็นบ่อเกิดของสุขภาพโดยแท้ ทั้งยังเป็นฐานเสริมสมาธิ และปัญญาอีกด้วย

สมาธิ หมายถึง จิตที่สงบ จิตที่แน่วแน่ จิตที่ตั้งมั่น สมาธิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสติ การมีสติ

มีสมาธิทำให้มีความสุขอย่างยิ่ง สารเอนดอร์ฟินหลั่งออกมามาก ทำให้มีความสุขแผ่ซ่านไปทั้งตัว หรือมีความสุขในทุกอณูของร่างกาย ทำให้โรคภัยไข้เจ็บน้อยลงและอายุยืน การเจริญสมาธิจะลดความเครียด และโรคที่เกิดจากความเครียด เช่น โรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ แผลในกระเพาะอาหาร มะเร็ง โรคภูมิแพ้ต่าง ๆ มีการนำเอาการฝึกสมาธิมาบำบัดโรคต่าง ๆ เช่น มะเร็ง และเอ็ดส์ การเจริญสมาธิอาจทำควบคู่ไปกับการบริหารร่างกาย เช่น โยคะ ไทเก๊ก

สมาธิเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อสุขภาพ ทำให้ศีลเข้มแข็งขึ้น และเป็นฐานให้ปัญญาเกิดได้ง่ายขึ้น

ปัญญา หมายถึง การรู้เห็นธรรมชาติตามความเป็นจริง และลดละการยึดมั่นในความเห็นแก่ตัว หรือที่เรียกว่า ตัณห์ ของกู ลงไปเรื่อย ๆ จนหมด เมื่อมีปัญญาเท่าใด ความเห็นแก่ตัวก็ยิ่งลดลงเท่านั้น ยิ่งความเห็นแก่ตัวลดลงเท่าใด ก็ยิ่งเป็นอิสระมากขึ้นเท่านั้น สภาพที่จิตหลุดออกจากความคับแคบในตัวเองเรียกว่าเข้าถึงความว่างบ้าง หรือเรียกว่าจิตไปอยู่กับพระเจ้า หรือการเข้าถึงพระเจ้าบ้าง เป็นสภาพที่เบาสบาย เป็นสุขอย่างยิ่ง เป็นสุขอย่างลึกลับ มีความสุขอันเป็นทิพย์ เป็นวิมุติสุข เป็นสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตและทางจิตวิญญาณ (ควรย้อนกลับไปดูคำนิยามของสุขภาพในตอนที่ ๑)

ปัญญาจึงเป็นสุขภาพอย่างยิ่ง ทำให้ศีลและสมาธิเกิดง่าย และมั่นคงยิ่งขึ้น

ศีล-สมาธิ-ปัญญา จึงสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันไปมา ก่อให้เกิดความสุขความเจริญอย่างแท้จริง ทั้งทางปัจเจกบุคคลและทางสังคมเป็นส่วนรวม อีกทั้งศีล-สมาธิ-ปัญญารวมกันก่อให้เกิดพัฒนาการทางจิตวิญญาณ (spiritual development) คือการยกจิตให้สูงไปสู่คุณค่าอันสูงสุด อันได้แก่ความว่างจากการเห็นแก่ตัว หรือการเข้าถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ทำให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ (spiritual health)

ศีล-สมาธิ-ปัญญานั้นรวมกลุ่มมาจากมรรคมีองค์ ๘ มรรคคือวิถีชีวิต กลุ่ม ๓ นี้เรียกว่า **ไตรสิกขา** สิกขาเป็นภาษาบาลีตรงกับภาษาอังกฤษว่าศึกษา ฉะนั้น วิถีชีวิตคือการศึกษา ในคติทางศาสนานั้นชีวิตกับการศึกษาอยู่ในที่เดียวกัน ไม่ได้แยกว่าชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง (ที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง) เยี่ยงที่เป็นไปในปัจจุบัน ในทางศาสนานั้นชีวิตคือการศึกษา และการศึกษาคือชีวิต อยู่ทีเดียวกัน

ในเมื่อศีล-สมาธิ-ปัญญา หรือไตรสิกขา คือวิถีชีวิต และศีล-สมาธิ-ปัญญาเป็นไปเพื่อสุขภาวะ

หรือสุขภาพ วิถีชีวิต การเรียนรู้ และสุขภาพจึงกลายเป็นเรื่องเดียวกัน

วิถีชีวิตคือการเรียนรู้ คือสุขภาพ สุขภาพคือวิถีชีวิต คือการเรียนรู้ การเรียนรู้คือวิถีชีวิต คือสุขภาพ

ศาสนาจึงมีความกว้างใหญ่ครอบคลุมมาก เป็นทั้งหมด ไม่ใช่เป็นเรื่องแยกส่วนอย่างที่เข้าใจกันเป็นส่วนมากในปัจจุบัน

ในครั้งโบราณเห็นได้ชัดว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นศูนย์กลางทางสังคม ทางการศึกษา ทางวัฒนธรรม และทางการแพทย์ ในคริสตศาสนา มีสชันนารีทำหน้าที่บุกเบิกเข้าไปช่วยคนยากคนจน ในถิ่นทุรกันดารต่าง ๆ สังคมสงเคราะห์เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สถาบันทางศาสนาทำมาก

ในสมัยปัจจุบันที่สังคมมีความซับซ้อนขึ้น มีสถาบันทางสังคมใหม่ ๆ เกิดขึ้น ทำให้บทบาทของสถาบันทางศาสนาลดน้อยลงและแยกส่วน ที่สำคัญมนุษย์ได้หันไปคิดทางวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ทอดทิ้งมิติทางจิตวิญญาณ ทำให้มนุษย์ขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง หรือเป็นโรคพร่อง (deficiency disease) เกิดความเครียด ตัดยาเสพติด และความรุนแรงต่าง ๆ ซึ่งบ่งบอกว่าศาสนาธรรม หรือมิติทางจิตวิญญาณเป็นเรื่องที่ขาดไม่ได้

ถ้าพิจารณาตามที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าศาสนาเป็นกรอบใหญ่ของทั้งหมด เพื่อสุขภาพซึ่งต้องการความเข้าใจจากทุกฝ่ายในการปฏิรูประบบสุขภาพ

๕. ปฏิรูประบบบริการสุขภาพ (Health Care Reform)

คำว่า ระบบสุขภาพ (Health System) มีความกว้างใหญ่ไพศาลออกไปนอกระบบสาธารณสุข แต่ระบบบริการสุขภาพมีความหมายแคบกว่า คือหมายถึงระบบดูแลสุขภาพ ระบบบริการที่ดีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับสภาพสุขภาพให้ไปสู่ความเป็นปกติ หรือการมีสุขภาพดี

ก. ระบบบริการสุขภาพที่ดีเป็นอย่างไร

ระบบบริการสุขภาพที่ดีเป็นอย่างไรเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันกำหนด ตามหลักทางวิชาการ ระบบบริการที่ดีมีลักษณะ ๓ ประการคือ

- **มีความเป็นธรรม**
- **มีคุณภาพ**
- **มีประสิทธิภาพ**

มีความเป็นธรรม หมายถึง ระบบที่ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการที่จำเป็นอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงฐานะ และต้องไม่ใช่เข้าถึงบริการที่เลวเสมอกัน แต่ต้องเป็นบริการที่มีคุณภาพ ทั้งคุณภาพความมีน้ำใจ คุณภาพความสุจริตใจ และคุณภาพความถูกต้องทางวิชาการ เป็นที่วางใจและเชื่อใจของประชาชน อันทำให้เกิดความไว้วางใจและความสบายใจ ไม่ใช่มีความหวาดวิตกว่าคุณภาพจะไม่ดี หรือกลัวจะถูกหลอก ส่วนประสิทธิภาพนั้นหมายถึงระบบบริการที่ให้ผลคุ้มค่า

ในการระดมความคิดเห็นต้องถามว่า ระบบบริการสุขภาพที่คนไทยต้องการนั้นคืออย่างไร

ข. องค์ประกอบของระบบบริการสุขภาพที่ดี

ระบบบริการสุขภาพขณะนี้มองค้ประกอบไม่ครบ จะเรียกว่าพิการก็ได้ จึงไม่สามารถก่อให้เกิดบริการที่ดี เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย การปฏิรูประบบบริการสุขภาพคือการจัดองค์ประกอบให้ครบ สัมพันธ์กันในเชิงเกื้อกูล และควบคุมกันเป็นระบบที่ดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยและได้ผลดี

ตารางที่ ๑ เป็นตัวอย่างของความพยายามคิดถึงองค์ประกอบให้ครบ ซึ่งก็เป็นเพียงตัวอย่าง ควรพยายามคิดค้นเพิ่มเติมให้ละเอียดและดีกว่านี้ ไม่ควรยึดตามนั้นตายตัว

ตารางที่ ๑ ตัวอย่างของความพยายามจัดองค์ประกอบของระบบบริการให้สัมพันธ์ และตรวจสอบกันไปมาให้มีบริการที่ดี

๑. ประเภทและลักษณะของบริการสุขภาพ

- ๑.๑ ระบบบริการฉุกเฉิน
- ๑.๒ ระบบการดูแลรักษาตัวเอง
- ๑.๓ ระบบการดูแลที่บ้านและการดูแลโดยชุมชน
- ๑.๔ ระบบบริการการแพทย์ระดับต้น
- ๑.๕ ระบบบริการการแพทย์พิเศษ
- ๑.๖ ระบบการแพทย์แผนไทย

๒. ระบบผลิตบุคลากร

๓. ระบบเทคโนโลยีซึ่งรวมถึงยา

๔. ระบบการวิจัยสร้างความรู้

๕. ระบบการเงิน

๖. ระบบประกันคุณภาพสถานพยาบาล

๗. ระบบความโปร่งใส

๘. ระบบการตรวจสอบที่เป็นอิสระ

๑. ประเภทและลักษณะของบริการสุขภาพ

ควรเป็นระบบที่ให้บริการแก่คนทุกประเภท ทุกแห่ง และในทุกปัญหา ดังนี้

๑.๑ ระบบบริการฉุกเฉิน (Emergency Care)

ปัญหาฉุกเฉินเป็นความเป็นความตายของชีวิต ต้องการการดูแลต่างไปจากปัญหาทั่วไป และต้องเป็นบริการที่เข้าถึงได้ทันที ฉับไว มีความแม่นยำสูง มีบุคลากรที่ชำนาญการ มีระบบการเงินที่

ประกันได้ว่าทุกคนที่มีปัญหาต้องได้รับการรักษาทันที ขณะนี้บริการทางการแพทย์ฉุกเฉินยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ในการปฏิรูประบบบริการสุขภาพจึงต้องสร้างระบบบริการฉุกเฉินที่ดีให้ได้ อาจจำเป็นต้องออกกฎหมายเพื่อกำหนดโครงสร้างและหน้าที่

๑.๒ ระบบการดูแลรักษาตัวเอง (Self Care)

ระบบการดูแลรักษาตัวเองมีความสำคัญมาก ถ้าทำได้ทั่วถึงและถูกต้องจะทำให้ประหยัดเวลา ประหยัดค่าใช้จ่าย มีคุณภาพชีวิตที่ดี ลดภาระที่ไม่จำเป็นให้แก่สถานพยาบาล เพื่อให้สามารถไปท่อมกับผู้ป่วยที่มีปัญหายากๆ ได้มากขึ้น ควรมีการค้นคว้าวิจัยเพื่อสนับสนุนการดูแลรักษาตัวเอง เช่น ควรวิจัยว่าทำอะไร คนเป็นหวัดเจ็บคอจะดูแลรักษาตัวเองได้ คนอังกฤษเมื่อเป็นหวัดจะไม่ไปหาแพทย์ แต่คนไทยไป คนไข้แน่นโรงพยาบาล ที่มีมากที่สุดคือคนเป็นหวัดเจ็บคอ ถ้ามีการศึกษาวิจัยที่ช่วยให้คนไข้เหล่านี้ดูแลรักษาตัวเองได้ จะลดภาระของโรงพยาบาล และภาระทางการเงินของคนไข้ได้เป็นอย่างมาก เป็นต้น ควรมีการวิจัยเพื่อประเมินว่า การรักษาตัวเองที่ประชาชนทำอยู่ด้วยประการต่างๆ ได้ผลมากน้อยเพียงใด หรือไม่ เพื่อระบบบริการจะได้สนับสนุนประชาชนได้ถูกต้อง

๑.๓ ระบบการดูแลที่บ้าน (Home Care) และการดูแลโดยชุมชน (Community Care)

คนไข้บางประเภท เช่น คนแก่ คนพิการ หรือคนป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ได้รับการบริการที่คุณภาพไม่ดีจากโรงพยาบาล และหมดเปลืองค่าใช้จ่ายมาก คนไข้เหล่านี้ควรจะอยู่ที่บ้าน และมีพยาบาลเยี่ยมบ้านไปเยี่ยม คุณภาพการรักษาพยาบาลจะดีกว่าและประหยัดกว่า ฉะนั้นควรพัฒนาระบบการดูแลที่บ้านซึ่งเป็นระบบรุก และจำเป็นต้องผลิตพยาบาลจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นสิ่งดีที่ทำให้คนมีโอกาสทางการศึกษาและมีงานทำมากขึ้น

การดูแลโดยชุมชนมีความสำคัญมาก ชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดบริการในชุมชนได้เป็นอย่างมาก ปัญหาโรคเอดส์และยาเสพติดไม่มีทางที่สถานบริการจะรับมืออยู่ ดังนั้น ชุมชนที่เข้มแข็งควรจะเข้ามาดูแล นอกจากนั้น ชุมชนอาจจ้างบุคลากรให้มาเป็นผู้บริการในชุมชน เช่น ประชาชนในละแวกบ้านประมาณ ๓,๐๐๐ คน รวมตัวกัน เก็บเงินคนละ ๒๐ บาทต่อเดือน ได้เงิน ๖๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน จ้างพยาบาลคนหนึ่ง เงินเดือนเดือนละ ๓๐,๐๐๐ บาท ให้มาประจำอยู่ในชุมชน สามารถให้วัคซีนป้องกันโรค ดูแลเรื่องปวดหัวตัวร้อน ท้องเดิน บาดแผลเล็กน้อย ในชุมชนนั่นเอง ซึ่งก็จะดูแลปัญหาใน

ชุมชนไปได้เกือบทั้งหมด ไม่ต้องไปรอเข้าคิวที่โรงพยาบาลประจวบไปขอทานบริการ ต่อเมื่อมีปัญหาที่ เหลือบ่ากว่าแรงของพยาบาลในชุมชน จึงค่อยส่งไปสถานพยาบาล สถานพยาบาลควรสนับสนุนงาน ของพยาบาลในชุมชน เช่น ทางด้านวิชาการ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น พยาบาลก็จะมีโอกาส พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ถ้าทำอย่างนี้จะต้องการพยาบาลจำนวนมาก ในชุมชนระดับ ตำบลก็อาจตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย ซึ่งจะทำให้ความสะดวก ประหยัด ให้บริการที่มีคุณภาพ และชุมชน ได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

๑.๔ ระบบบริการการแพทย์ระดับต้น

หมายถึง การมีสถานพยาบาลที่มีแพทย์ พยาบาล และบุคลากรอื่น ที่สามารถให้บริการ การแพทย์ทั่วไปที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง

๑.๕ ระบบบริการทางการแพทย์พิเศษ

หมายถึง การมีสถานพยาบาลที่สามารถให้บริการเฉพาะทาง หรือกับกลุ่มผู้ป่วยบาง กลุ่มเป็นพิเศษ

๑.๖ ระบบการแพทย์แผนไทย

การแพทย์ไม่ควรจะมีระบบเดียว เพราะไม่มีระบบใดระบบเดียวที่ดีสำหรับทุกคนและ สำหรับทุกเรื่อง นอกเหนือจากการแพทย์แผนตะวันตกควรมีแผนอื่น ๆ หลาย ๆ ลักษณะ เรียกว่า ‘การ แพทย์พหุลักษณะ’ บางคนก็เรียกว่าเป็นการแพทย์ทางเลือก ในที่นี้ขอใช้คำว่า ‘การแพทย์แผนไทย’ แทน การแพทย์ที่ไม่ใช่แผนตะวันตกที่คนไทยใช้กันอยู่ การแพทย์แผนดั้งเดิม (traditional medicine) ได้รับความ ส่งเสริมในหลายประเทศ เช่น อินเดีย ศรีลังกา จีน มองโกเลีย เกาหลีเหนือ หรือแม้แต่ประเทศ อย่างสหรัฐอเมริกาที่มีประชาชนนิยมการแพทย์ทางเลือกมากขึ้น จนถึงกับสถาบันสุขภาพแห่งชาติต้อง จัดให้มีแผนงานวิจัยการแพทย์ทางเลือก

ในการปฏิรูประบบสุขภาพคราวนี้ ควรมีการส่งเสริมการแพทย์แผนไทยให้ชัดเจนทั้ง ในเรื่องนโยบาย การวิจัย การพัฒนาคน และการบริการ สภาการสุขภาพแห่งชาติอาจจัดให้มีส่วนหนึ่งเป็น สภาการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยที่พร้อมควรตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาการแพทย์แผนไทย เป็นต้น เรื่องนี้ควรมีการคิดองค์ประกอบของระบบการแพทย์แผนไทยให้ครบ

๒. ระบบผลิตบุคลากร

ระบบบุคลากรเป็นระบบใหญ่และสำคัญมากในระบบบริการสุขภาพ เมื่อปฏิรูประบบบริการก็ต้องปฏิรูประบบการผลิตบุคลากรให้สอดคล้องกันทั้งประเภท จำนวน และคุณภาพ การผลิตบุคลากรให้ตรงความต้องการของระบบบริการเป็นเรื่องยากมากเรื่องหนึ่ง เพราะขาดองค์กรนโยบายร่วม ความเคยชินและการมีอำนาจของสถาบันผู้ผลิตที่จะเอามาดีของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยปราศจากการวิจัยและการตรวจสอบ ถ้าประชาชนมีทางเลือก ย่อมต้องการแพทย์ที่มีคุณธรรมสูง มีน้ำใจ และมีความสามารถสูง ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิรูปการคัดเลือกนักศึกษาแพทย์ ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ และมีระบบประเมินที่เป็นอิสระดังจะกล่าวถึงในข้อ ๑๐

๓. ระบบเทคโนโลยีซึ่งรวมถึงยา

เทคโนโลยีหมายถึงการประยุกต์ใช้ความรู้ ซึ่งรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์และวิธีการต่างๆ อุปกรณ์ทางการแพทย์และเวชภัณฑ์ต่างๆ รวมทั้งยาและวัคซีน ถือเป็นเทคโนโลยีทั้งสิ้น การแพทย์แผนปัจจุบันใช้เทคโนโลยีเป็นอันมาก ราคาแพง และส่วนใหญ่ต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ การใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ยังขาดความถูกต้องตามหลักวิชาการ เช่น ขาดหลักฐานว่ามีประสิทธิผลจริง ไม่ได้ผลคุ้มค่า (cost-effective) บางครั้งอันตราย และเป็นเรื่องที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วยมาก โดยรวมมีปัญหาที่เรียกว่าใช้เทคโนโลยีไม่ถูกต้อง (technology abuse) เป็นปัญหาที่ใหญ่และยากต่อการแก้ไข ในการปฏิรูประบบบริการสุขภาพต้องสร้างระบบเทคโนโลยีที่สามารถปรับตัวไปสู่ความถูกต้อง ทั้งนี้ต้องอาศัยการสร้างความรู้จริง และกระบวนการทางสังคมที่มีความรู้ ดังกล่าวในตอน ๔ (๑๐)

๔. ระบบการวิจัยสร้างความรู้

ในระบบบริการสุขภาพที่ซับซ้อน ต้องมีความสามารถในการวิจัยเพื่อสร้างความรู้จริงขึ้นมาใช้เพื่อความถูกต้อง มิฉะนั้นจะสูญเสียเหลือคณานับ มีความเข้าใจผิดในทางสาธารณสุขว่าวงการแพทย์ไทยมีความเข้มแข็งทางวิชาการ เพราะเห็นท่าอะไรเก่ง และมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย ความ 'เก่ง' ที่ได้ยืนชวกับการมีเครื่องมือมาก ๆ ไม่ได้บอกว่าเป็นความเข้มแข็งทางวิชาการ เพื่อให้เข้าใจและเห็นคุณค่า

ในเรื่องนี้ จะขอยกตัวอย่างที่เข้าใจง่าย ๆ ดังต่อไปนี้

หนึ่ง ครูแพทย์ ๒ คน เคียงกันข้างเตียงผู้ป่วย คนหนึ่งว่าควรใช้ยาวันละ ๔ กรัม อีกคนหนึ่งว่าคนไทยตัวเล็กกว่าฝรั่ง ใช้วันละ ๒ กรัมก็พอ ที่เคียงกันว่า ๔ กรัม หรือ ๒ กรัมนั้นยังไม่ใช่ ‘ความรู้’ เป็นเพียงความเห็น ไม่รู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร จะเคียงกันเท่าไร ๆ ก็ไม่ได้ความจริง จำเป็นต้องทำการวิจัยว่าขนาดยาที่เหมาะสมเท่าใดที่ทำให้คนไข้ไทยที่เป็นโรคนั้น ๆ หายจริง ในสภาพของเราจริง ๆ ไม่ใช่สภาพฝรั่ง ถ้าได้ความจริงออกมาว่าใช้ยานี้วันละ ๒ กรัมก็ดี หรือ ๑.๗๕ กรัมก็ดี หรือ ๒.๕ กรัมก็ดี แล้วนำ ‘ความรู้’ นี้ไปสอนกันทั้งประเทศ จะประหยัดไปได้เท่าไร

นี่พูดถึงยาชนิดเดียว ถ้ายาทุกชนิดล่ะ การใช้เครื่องมือเครื่องไม้ทุกชนิดล่ะ ถ้าทำโดยมี ‘ความรู้’ จริง จะประหยัดไปได้เท่าไร การสอนควรจะสอนจากความรู้ที่เป็นความจริง ถ้าเอาความไม่จริงไปสอนจะบาปสักเพียงใด

สอง แพทย์ทั่วโลกเคยใช้ยาเพรีดนิโซโลนในคนไข้ที่มีเลือดออกในสมอง เพราะ ‘เชื่อ’ ว่าจะลดการบวมของสมอง ก็ทำกันอย่างนั้นเรื่อยมาโดยไม่มีใครตั้งคำถามว่า “จริงหรือเปล่า” เมื่อมีผู้ตั้งคำถามและค้นหา ‘หลักฐาน’ ไม่พบหลักฐานที่ใดเลยว่าการใช้เพรีดนิโซโลนลดการบวมของสมอง เมื่อทำการวิจัยการใช้ยาดังกล่าวและผลในคนไข้ ปรากฏว่าผู้ได้รับยานี้มีผลเลวร้ายกว่าผู้ที่ไม่ได้รับ ซึ่งตรงกันข้ามกับความเชื่อ

การใช้เทคโนโลยีในการตรวจและรักษาโดยปราศจากการสร้าง ‘ความรู้จริง’ จะให้ผลร้ายสักเพียงใด

สาม มีคนจำนวนมากที่มีความดันเลือดสูงเล็กน้อยคือ ๑๔๐/๙๐ มิลลิเมตรปรอท มีคำถามว่าควรให้ยาลดความดันเลือดหรือไม่ จะไปตอบว่า ‘ควรมั่ง’ หรือ ‘ไม่ควรมั่ง’ ไม่ได้ เพราะนั่นเป็น ‘ความเห็น’ ไม่ใช่ ‘ความรู้’ เมื่อมีคำว่า ‘มั่ง’ แสดงว่าเป็นการเดาหรือไม่แน่ใจ (บ้านเรามีการใช้คำว่า ‘มั่ง’ กันมากจนเกือบจะเป็นมั่งศาสตร์) ควรใช้หรือไม่ใช้ยาในผู้ป่วยมีความดันดังกล่าวข้างต้น ถ้าทำผิดไปจะเสียหายมหาศาล คือถ้าไม่มีประโยชน์จริงแล้วไปใช้ยาเข้า จะสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างมาก ประชาชนลำบากและอาจได้รับพิษภัยจากยา ถ้าตรงข้าม คือหากให้ยาแล้วคนไข้ได้รับประโยชน์ เช่น ทำให้เป็นโรคหัวใจน้อยลง หรือลดการมีเส้นเลือดในสมองแตก แต่แพทย์ไม่ให้ยา คนไข้ก็จะเสียหายมาก

แสดงให้เห็นว่าการเดา การคาดคะเน การเชื่อ การทำตาม ๆ กัน การท่องตำรา มาโดยขาดการสร้างความรู้ที่เป็นความจริง ทำให้เกิดความเสียหายได้อย่างมหาศาล มีแพทย์โรคหัวใจผู้มีชื่อเสียงผู้หนึ่งกล่าวว่า ยาที่ใช้กันในคนไข้โรคหัวใจส่วนใหญ่ ไม่มีหลักฐานว่ามี 'ประสิทธิผล' (efficacy) จริง

สี่ เมื่อหลายปีมาแล้ว กระทรวงสาธารณสุขเคยตั้งราคาขายกลาง มีบริษัทยาต่างประเทศกว่า ๑๐ บริษัท ไปขอให้ทุกประเทศของตนรุกรอกกับรัฐบาลไทยว่า ยาที่ผลิตในต่างประเทศมีคุณภาพดีกว่ายาที่ผลิตในประเทศของเรา ต้องให้เขาขายในราคาที่สูงกว่า เช่น ยาเตตราไซคลิน มีทั้งที่ผลิตในประเทศไทย และผลิตมาจากต่างประเทศ ถ้าเราไม่มี 'หลักฐาน' ที่ได้มาจากการวิจัยในคนไทยว่าสิ่งที่เขาพูดนั้นไม่จริง รัฐบาลจะเอาอะไรไปเจรจากับเขา การเจรจาเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของคนไทยนั้น ต้องมี 'ความรู้' จริงที่มีหลักฐานจึงจะเข้มแข็งและได้ผล การขาดความรู้จะอ่อนแอและเสียประโยชน์ การที่เราไม่มีวัฒนธรรมในการสร้างและใช้ความรู้ คงจะทำให้ประเทศเสียหายโดยทั่วไปปีละหลายแสนล้านบาท เราจะไม่หายยากจนถ้ายังเป็นอย่างนี้ต่อไป

ห้า ในสหรัฐอเมริกา บริการตรวจค้นมะเร็งในลำไส้ใหญ่ระยะเริ่มแรกด้วยการตรวจอุจจาระช่วยประหยัดชีวิตคนอเมริกันปีละ ๕๐,๐๐๐ คน ของเรารอให้เป็นแล้วมารักษา แล้วก็รักษาไม่ทันการณ์ ในสหรัฐอเมริกา มีการถกเถียงกันด้วยวิชาการทางโทรทัศน์ว่าวิธีใดที่จะช่วยตรวจหามะเร็งได้ก่อนเริ่มแรกได้ดีที่สุด การทำ mammogram จะให้ผลคุ้มค่าหรือไม่ ฯลฯ

การจะปลูกบ้านให้สำเร็จตามต้องการ จะต้องออกแบบ เอาทราย ปูน ไม้ กระจก เบื้อง มาต่อเชื่อมกันอย่างเหมาะสม ฉันทใด ในทางบริการก็ต้องออกแบบทางวิชาการ เอาความรู้ที่มีอยู่เป็นส่วน ๆ ในต่างสาขามาเชื่อมต่อกันให้อยู่ในรูปที่พร้อมจะให้บริการประชาชน และมีการวิจัยทดสอบว่ารูปแบบนั้น ๆ ได้ผลจริง และได้ผลคุ้มค่า

ในประเทศไทยเกือบจะไม่มีใครทำดั่งนั้นเลย

ความรู้ที่พอจะมีอยู่บ้างก็กระจายอยู่เป็นส่วน ๆ ตามสาขาวิชาแยกย่อย ขาดผู้จัดการทางวิชาการที่จะเอาความรู้ต่างสาขามาสังเคราะห์ และทดสอบให้อยู่ในรูปแบบที่พร้อมจะบริการประชาชน

ขอให้ประชาชนไทย นักวิจัย ผู้บริหารระดับต่าง ๆ และผู้กำหนดนโยบายพึงทราบเถิดว่า การขาดการสร้างความรู้ด้วยการวิจัย และขาดการจัดการทางวิชาการเพื่อสังเคราะห์ความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่จะ

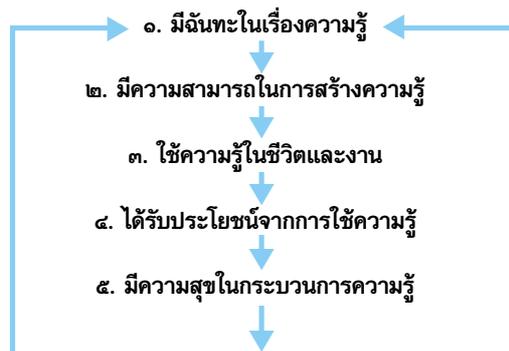
ใช้งานได้ ก่อให้เกิดความเสียหายและสูญเสียต่อประเทศชาติและประชาชนมากเพียงใด

ในทางธุรกิจและในการสงครามต้องใช้การวิจัยตลอดเวลา มิฉะนั้นจะเกิดผลเสียร้ายแรงมากระทบต่อผู้บริโภค กล่าวคือ ธุรกิจล่มสลายหรือแพ่งสงคราม ในระบบบริการสุขภาพมีการวิจัยน้อย จึงเสียหายมากต่อคนไข้และต่อประเทศชาติ แต่ความซับซ้อนของระบบทำให้ผู้บริโภคไม่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหาย เหมือนเรื่องที่ตรงไปตรงมาเข้าใจได้ง่ายอย่างธุรกิจและการสงคราม แต่ความเสียหายก็เป็นของจริงที่คนไทยเราและประเทศของเราต้องสูญเสียจริงๆ จึงควรจะมาช่วยกันทำความเข้าใจความซับซ้อนของระบบสุขภาพ ที่ผมพยายามเขียนเรื่องนี้ขึ้น ก็เพื่อช่วยคลี่คลายความซับซ้อนให้เพื่อนคนไทยช่วยกันเข้ามาทำความเข้าใจ และเกิดจิตสำนึกที่จะได้ร่วมกันแก้ไข การแก้ไขคือ

หนึ่ง สร้างวัฒนธรรมความรู้

สอง พัฒนาระบบวิชาการ

วัฒนธรรมความรู้หมายถึงการมีฉันทะในเรื่องความรู้ มีความสามารถในการวิจัยสร้างความรู้จากสถานการณ์ความเป็นจริง ใช้ความรู้ในชีวิตและงาน ได้รับประโยชน์จากการใช้ความรู้ เกิดความสุขจากกระบวนการความรู้ทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น ความสุขจากความรู้ยิ่งทำให้มีฉันทะในเรื่องความรู้มากขึ้น จนกลับไปเป็นวัฏจักรแห่งวัฒนธรรมความรู้ รวมเป็นองค์ประกอบ ๕ ประการ หรือ**เบญจลักษณ์**แห่งวัฒนธรรมความรู้ ตามรูปที่ ๓

รูปที่ ๓ ภาพแสดงวัฏจักรแห่งองค์ประกอบ ๕ ประการ หรือเบญจลักษณ์แห่งวัฒนธรรมความรู้

ข้อใหญ่ใจความของสังคมไทยคือการปฏิรูปทางวัฒนธรรม จากวัฒนธรรมอำนาจไปเป็นวัฒนธรรมความรู้ ถ้าสังคมไทยมีวัฒนธรรมความรู้ การวิจัยเพื่อสร้างความรู้ที่ขาดไปดังกล่าวข้างต้น ก็เกิดขึ้นได้โดยไม่ยาก

การพัฒนาาระบบวิชาการ หมายถึงการพัฒนาความสามารถในการจัดการให้มีการสร้างวิชาการ การสร้างเงื่อนไขให้มีการวิจัย เช่น การบัญญัติไว้ให้ชัดเจนใน พ.ร.บ. องค์กร การสร้างแรงจูงใจ การประเมินผลอย่างอิสระ รวมถึงการพัฒนาองค์กร เป็นต้น

ในสหรัฐอเมริกา นอกจากมีมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยมากมาย ยังมีสถาบันที่เรียกว่า National Institutes of Health หรือสถาบันสุขภาพแห่งชาติ เพื่อสนับสนุนการวิจัย การสร้างนักวิจัย และการทำการวิจัยสร้างความรู้ ในการปฏิรูประบบสุขภาพคราวนี้ จะต้องคำนึงถึงการปฏิรูประบบวิจัยเพื่อสุขภาพด้วยว่าควรมีระบบอย่างไร ที่จะบริหารจัดการการวิจัย ตั้งแต่นโยบาย การจัดความสำคัญของเรื่องที่จะวิจัย การใช้ทรัพยากรเพื่อการวิจัย การพัฒนานักวิจัย การมีการวิจัยที่ดี และมีการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบสุขภาพของคนไทยได้จริง

โดยที่ตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัยเพื่อสุขภาพ ในวงการนานาชาติได้มีความเคลื่อนไหวในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อสุขภาพ (Health Research) มากกว่า ๑๐ ปี เพื่อช่วยให้ประเทศต่าง ๆ ตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัยเพื่อสุขภาพ และมีความสามารถที่จะวิจัยและจัดการการวิจัยได้ มีองค์กรหลายองค์กรที่ผลักดันในเรื่องนี้ และองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้จะรวมตัวกันจัดการประชุมนานาชาติว่าด้วยการวิจัยและพัฒนาสุขภาพ (International Conference on Health Research for Development) เป็นการประชุมใหญ่ ที่โรงแรมแชงกรี-ล่า กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๓ ตุลาคม ๒๕๔๓ โดยผู้อำนวยการองค์การอนามัยโลก คือ ดร.โกธ ฮาร์เลม บรุนท์แลนด์ จะมาเป็นประธานเปิดการประชุม องค์กรหนึ่งที่ร่วมจัดคือ Council on Health Research for Development (COHRED) ซึ่งมีสำนักงานตั้งอยู่ที่กรุงเจนีวา มีศาสตราจารย์นายแพทย์จรัส สุวรรณเวลา เป็นประธาน ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในการเคลื่อนไหวเรื่องวิจัยเพื่อสุขภาพระดับโลก การที่จะมีการประชุมใหญ่ระดับโลกเรื่องการวิจัยเพื่อสุขภาพในประเทศของเราครั้งนี้ ควรจะกระตุ้นให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัยกับสุขภาพ และควรจะหาทางเอาประโยชน์จากการประชุมนี้ให้เต็มที่

๕. ระบบการเงินของบริการสุขภาพ (Health Care Finance)

ในระบบบริการสุขภาพมีการใช้เงิน แต่ถ้าใช้โดยไม่ถูกต้องก็จะได้รับผลไม่คุ้มค่า และทำให้เกิดความบิดเบี้ยวในระบบบริการ เงินอาจจะหมดโดยประชาชนยังไม่ได้รับความเป็นธรรม ขณะเดียวกัน ถ้ามีความรู้เข้าไปในรายละเอียดของการเงินส่วนต่างๆ ของระบบบริการสุขภาพ และสามารถปรับให้เกิดความถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดประโยชน์มหาศาล เช่น ทำให้เป็นไปได้ที่จะมีบริการโดยทั่วถึง ไม่เลือกว่าจนหรือรวย มีแรงจูงใจให้คนทำความดี ประเทศไทยมีความสามารถทางวิชาการในเรื่องนี้ระดับหนึ่ง การที่มีระบบประกันสังคมก็เป็นการช่วยให้คนไทยส่วนหนึ่งมีหลักประกันเรื่องบริการสุขภาพ แต่ในการปฏิรูประบบบริการสุขภาพคราวนี้ต้องการให้คนไทยทั้งหมดมีหลักประกัน และสามารถใช้จ่ายระบบการเงินไปจัดโครงสร้างของระบบบริการและพฤติกรรมของบุคลากร ให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมากขึ้น

๖. ระบบประกันคุณภาพโรงพยาบาล (Hospital Accreditation)

คุณภาพเป็นศีลธรรมของโรงพยาบาล ถ้าโรงพยาบาลไม่มีคุณภาพ หรือประชาชนเชื่อว่าไม่มีคุณภาพ จะเกิดความบอบช้ำมากด้วยกันทุกฝ่าย เรื่องคุณภาพของโรงพยาบาลเป็นเรื่องที่ซับซ้อนละเอียดอ่อน ที่ต้องการทั้งศีลธรรมและน้ำใจของบุคลากร ความสามารถทางวิชาการ การจัดการที่ดี และองค์กรอิสระภายนอกที่เข้ามาทำหน้าที่ประเมินเพื่อให้สาธารณะทราบ ถ้าปราศจากองค์กรภายนอกและกระบวนการทางสาธารณะเข้ามามีส่วนร่วม จะเป็นการยากมากที่โรงพยาบาลจะพัฒนาคุณภาพตามลำพังตัวเอง โดยเฉพาะจะเป็นการยากมากกับผู้บริหารโรงพยาบาลที่จะไปเคี่ยวเข็ญบุคลากรในโรงพยาบาล ทำไปทำมาอาจเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้บริหารกับบุคลากรภายในโรงพยาบาล แต่ถ้ามีองค์กรภายนอก หรือกระบวนการทางสาธารณะเข้ามาประเมินและเข้ามารับรู้ ทั้งผู้บริหารและบุคลากรจะผนึกกำลังกันเพื่อศักดิ์ศรีและชื่อเสียงของโรงพยาบาล

ประเทศไทยได้เริ่มกระบวนการรับรองคุณภาพโรงพยาบาล (HA) แล้ว มีการจัดตั้งภาคีความร่วมมือเรื่องพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาล สถาบันวิจัยและพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาล และได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ระบบการรับรองคุณภาพโรงพยาบาลเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ จะดึงและเชื่อมโยงองค์ประกอบอื่น ๆ ของการปฏิรูประบบสุขภาพด้วย

เช่น ระบบการผลิตบุคลากร ระบบเทคโนโลยี ระบบวิชาการ และระบบการเงิน เป็นต้น

๗. ระบบความโปร่งใส

ในความมืดบุคคลสามารถแก้ผ้าได้ แต่ในความสว่างต่อหน้าสาธารณะ ไม่มีใครกล้าแก้ผ้าในบ้านเรือนสาธารณะมักปิดบังไม่ให้ใครรู้เห็น หรืออยู่ในความมืดกันจนเคยตัว ทำให้ความไม่ถูกต้องหมักหมม ควรจะสร้างวัฒนธรรมและระบบความโปร่งใส ทำอะไร ๆ ก็ให้ใครมาดูได้ ซึ่งต้องการพัฒนาทั้งวิธีคิดและจิตใจของผู้ให้บริการ และระบบที่ให้ข้อมูลซึ่งสาธารณะเข้าใจได้ง่าย ระเบียบแรก ๆ ผู้ให้บริการอาจหงุดหงิดเพราะไม่คุ้นเคย แต่ต่อไปเมื่อความโปร่งใสเป็นเรื่องปกติ จะมีความสบายใจกันทุกฝ่าย รักและไว้วางใจกันได้อย่างสนิทใจ เพราะเห็นทะเลลู่โปร่ง ไม่มีอะไรซ่อนเร้น ความโปร่งใสจึงเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นอย่างหนึ่งของระบบบริการที่ดี

๘. ระบบการตรวจสอบที่เป็นอิสระ

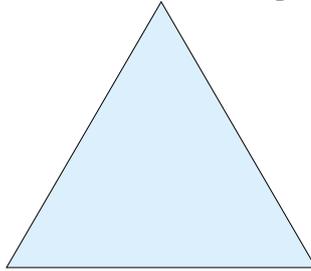
ในระบบใด ๆ ถ้าปราศจากการตรวจสอบที่เป็นอิสระ ระบบนั้นไม่สามารถปรับตัวไปสู่ความถูกต้องได้ และจะเข้าไปสู่ความเสื่อม ฉะนั้น นอกเหนือไปจากระบบรับรองคุณภาพโรงพยาบาล ส่วนอื่น ๆ ในระบบบริการสุขภาพก็จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบที่เป็นอิสระ และรายงานให้สาธารณะทราบ ในการปฏิรูประบบบริการสุขภาพจึงต้องคิดถึงระบบตรวจสอบที่เป็นอิสระด้วย

องค์ประกอบทั้ง ๘ (ดูตารางที่ ๑) ของระบบบริการสุขภาพจะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไปมา และควบคุมซึ่งกันและกัน ทำให้ระบบทั้งหมดทำงานเป็นหนึ่งเดียวกันและดำเนินไปได้ด้วยดี โครงสร้างที่เสนอนี้ ถ้าขาดเหลืออย่างใดก็ช่วยกันคิดเพิ่มเติมได้

๖. วิธีปฏิรูประบบสุขภาพ

การปฏิรูประบบสุขภาพเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะความซับซ้อนของระบบยากต่อการเข้าใจ เพราะความเคยชินเก่า ๆ และบางส่วนก็เพราะมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในการแก้ปัญหา ยาก ๆ จำเป็นต้องสร้าง 'โครงสร้าง' ของการแก้ปัญหาที่ยาก ขอเสนอโครงสร้างที่เคยเสนอมานี้ที่เรียกว่า 'สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา' เขยื้อนภูเขาหมายถึงเขยื้อนสิ่งที่ยาก สามเหลี่ยมประกอบด้วย ๑. การทำงาน สร้างความรู้ (งานทางวิชาการ) ๒. การเคลื่อนไหวทางสังคม และ ๓. การเชื่อมต่อกับทางการเมือง ดัง รูปที่ ๔

๑. การทำงานสร้างความรู้

๒. การเคลื่อนไหวทางสังคม

๓. การเชื่อมต่อกับทางการเมือง

รูปที่ ๔ สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา หรือโครงสร้างของการแก้ปัญหาที่ยาก

ถ้าโครงสร้างทั้ง ๓ ไม่ครบก็ยากที่จะแก้ปัญหายาก ๆ ได้ ถ้าขาดการสร้างความรู้หรือการทำงานทางวิชาการที่ชัดเจน ก็จะไม่สามารถทำอะไรให้ถูกต้องได้ งานทางวิชาการที่ปราศจากการเคลื่อนไหวทางสังคมก็ไม่มีพลัง การเคลื่อนไหวทางสังคมโดยปราศจากความรู้ก็เคลื่อนไม่ออก หรือเคลื่อนแล้วเพี้ยนไปทางอื่น การเมืองเป็นโครงสร้างที่จำเป็น เพราะการเมืองดูแลการใช้ทรัพยากรภาครัฐ เช่น ข้าราชการ สื่อ งบประมาณ และเป็นผู้ออกกฎหมาย การเมืองไม่ว่าจะดีเลวอย่างไร ถ้ามีองค์ประกอบที่

๑. และที่ ๒. เข้ามาเชื่อมโยง ก็สามารถทำสิ่งดี ๆ ได้ การเขียนและรับรองรัฐธรรมนูญใหม่เป็นตัวอย่างของการทำสิ่งที่ยากที่สุดอย่างหนึ่ง แต่สำเร็จได้โดยใช้โครงสร้าง ‘สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา’

งานวิชาการเพื่อสร้างความรู้เชิงระบบ ถึงแม้ยังไม่พอ ก็ได้มีการสร้างในระดับหนึ่งโดยหลายองค์กร แต่ที่สำคัญคือโดยสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) จำเป็นต้องสร้างกลไกที่มีพลังการผลักดันให้องค์ประกอบทั้ง ๓ ในรูปที่ ๔ ทำงานและเชื่อมโยงกัน คือมีสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) ที่เป็นอิสระ มีคณะกรรมการปฏิรูประบบสุขภาพที่เป็นตัวแทนขององค์ประกอบทั้ง ๓ และสามารถใช้ทรัพยากรภาครัฐในการทำงานได้

มีองค์กรหนึ่งที่กำลังจัดตั้ง ซึ่งขอเรียกสั้น ๆ ว่า ‘กองทุนส่งเสริมสุขภาพ’ ซึ่งเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่าง สวรส., มูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อการไม่สูบบุหรี่ และกระทรวงการคลัง โดยมีหลักการว่าจะนำร้อยละ ๒ ของภาษีบุหรี่และสุรา ซึ่งจะตกเป็นเงินปีละ ๑,๔๐๐ ล้านบาท มาตั้งเป็นกองทุนส่งเสริมสุขภาพ (อาจเรียกในชื่ออื่น แต่โดยสาระเพื่อส่งเสริมสุขภาพ) โดยมีการจัดการที่คล่องตัว คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบด้วยในหลักการไปแล้ว และร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดอยู่ที่การตรวจสอบของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ควรชมเชยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งรัฐบาลด้วย ที่สามารถทำเรื่องที่ดี ๆ นี้ออกมาได้ เพราะสำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพที่เป็นอิสระ มีงบประมาณพอสมควร และมีการจัดการที่เก่ง สามารถจะสนับสนุนนวัตกรรมการส่งเสริมสุขภาพตามที่กล่าวถึงในตอนต้นที่ ๔ ขึ้นได้ทั่วประเทศ

กองทุนนี้ควรจะมีระบบสุขภาพดีเป็นเรื่องใหญ่ที่ครอบคลุม ดังที่แสดงในตอนต้นที่ ๔ และรูปที่ ๒ จึงได้เขียนไว้ว่า กองทุนส่งเสริมสุขภาพและสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.) เป็นแรงขับเคลื่อนกลไกแห่งการปฏิรูประบบสุขภาพ

นอกจากนั้นยังมีโครงการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ (Health Care Reform) ที่ดำเนินการนำร่องมาหลายปี ก็ได้สร้างความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูประบบบริการสุขภาพไว้มาก จะเป็นกำลังช่วยผลักดันการปฏิรูประบบสุขภาพด้วยเป็นอย่างดี

๓. สรุป : สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์

คนไทยต้องการความคิดใหม่และจินตนาการใหม่เกี่ยวกับสุขภาพ จึงจะสามารถสร้างสุขภาพได้ ความคิดเก่าและจินตนาการเก่าไม่สามารถสร้างสุขภาพได้จริง และก่อความเสียหายอย่างร้ายแรง เมื่อนึกถึงคำว่าสุขภาพ เรามักเห็นภาพโรงพยาบาล มดหมอ พยาบาล เภสัชกร เท่านั้น โรงพยาบาล หมอ และยา เป็นเรื่องทางเทคนิค เมื่อเป็นเรื่องทางเทคนิคก็เป็นเรื่องของคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่เกี่ยวข้องได้ ไม่ใช่เรื่องของคนทั้งหมด และเมื่อคิดถึงว่าสุขภาพเป็นเรื่องของโรงพยาบาล ระบบสุขภาพของเราจึงเป็นระบบตั้งรับ คือรอให้ผู้คนสุขภาพเสียหรือเจ็บป่วยเสียก่อนแล้วจึงค่อยมาโรงพยาบาล ทำให้คนไข้ทรมาน สังคมสนใจแต่การทุ่มทรัพยากรลงไปในการสร้างโรงพยาบาล แต่เท่าไรก็ไม่พอ ปีนี้ประเทศไทยมีค่าใช้จ่ายเรื่องสุขภาพเกือบ ๓๐๐,๐๐๐ ล้านบาท และเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่น่ากลัว ๑๐ มาหลายปีติดต่อกัน แต่คนไทยก็ยังเจ็บป่วยล้มตายโดยไม่จำเป็นเหลือคณานับ ไม่ว่าจะเป็นโรคหัวใจ มะเร็ง อุบัติเหตุ ยาเสพติด และอื่น ๆ อีกทั้งระบบบริการของเราก็กว้างขวางไม่เพียงพอ ถ้าสภาพยังเป็นอย่างนี้ต่อไป เราจะวิ่งเข้าสู่สภาวะวิกฤติมากขึ้นเรื่อย ๆ นั่นคือ **เงินหมด แต่ไม่สามารถทำให้คนไทยมีสุขภาพดี และได้รับบริการเป็นที่พอใจ** เป็นที่ลำบากทั้งประชาชนและผู้ให้บริการ

ในการสร้างความคิดใหม่และจินตนาการใหม่ต้องคำนึงถึงคำนิยามของคำว่า ‘สุขภาพ’ องค์การอนามัยโลกได้ให้คำนิยามของคำว่า ‘สุขภาพ’ ว่า ‘Health is complete physical, mental, social and spiritual well-being, ...’ นั่นคือ

สุขภาพ หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ

อันเป็นคำนิยามที่ลึกซึ้งและกว้างขวางที่สุด ไม่มีอะไรเกินจากนี้อีกแล้ว สิ่งที่มีมนุษย์ปรารถนาที่สุดคือความสุข แต่ก็ไม่ค่อยจะได้รับ หรือไม่ใช่ ‘สุขภาวะที่สมบูรณ์’ มนุษยชาติยังไม่เคยประสบ ‘สุขภาวะที่สมบูรณ์’ เพราะขาดความคิดที่สมบูรณ์ เช่น คิดเฉพาะเรื่องโรงพยาบาล หรือคิดเฉพาะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ทางศาสนา แม้จะทำให้บางคนบรรลุสุขภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตและทางจิตวิญญาณได้ แต่ก็มักติดกันแบบแยกส่วน ขาดความคิดเชิงระบบที่สมบูรณ์ ทำให้ ‘สุขภาวะที่สมบูรณ์’

ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณของคนทั้งหมดเป็นไปได้ และดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้

มนุษย์ต้องมีจินตนาการใหญ่

จึงจะทำให้เกิดปัญหาใหญ่ ทำให้เรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เป็นไปได้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงมีจินตนาการใหญ่ผิดธรรมดา คือ ทรงมีจินตนาการว่า ‘มนุษย์พ้นทุกข์ได้’ ซึ่งเป็นจินตนาการที่ใหญ่มาก มนุษย์ย่อมมีความทุกข์เป็นธรรมดา จะพ้นทุกข์ได้อย่างไร ขณะที่ทรงมีจินตนาการอย่างนั้น ไม่ทรงมีความรู้ว่าจะทำอย่างไร ดังที่ไปทรงลองผิดลองถูกอยู่หลายปี แต่จินตนาการใหญ่ทำให้ทรงมีความเพียรอย่างยิ่งยวด จนทรงเกิดปัญหาใหญ่ และปัญหาใหญ่นั้นมีผลต่อมนุษย์อย่างใหญ่หลวงตลอดมากกว่า ๒,๐๐๐ ปี

‘สุขภาวะที่สมบูรณ์’ ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ เป็นจินตนาการใหญ่ และควรเป็นอุดมการณ์ของมนุษยชาติ แล้วเพียรพยายามที่จะแสวงหาปัญญาอันจะทำให้สำเร็จ การที่จะทำให้สำเร็จต้องการ**ความคิดเชิงระบบ** จึงมีคำว่า **ระบบสุขภาพ** สรรพสิ่งดำรงอยู่ด้วยความเป็นระบบ แต่เรามักคิดแบบแยกส่วนหรือเฉพาะส่วน จึงไม่สมบูรณ์และไม่สำเร็จ

ประจักษ์ระบบรถยนต์ที่ต้องมีเครื่องยนต์หรือองค์ประกอบครบถ้วน ล้มพันกันอยู่อย่างถูกต้อง รถจึงจะวิ่งไปได้ด้วยดี ถ้าขาดองค์ประกอบไป แม้บางครั้งนอตตัวเดียวหรือพิวส์ตัวเดียว รถก็วิ่งไม่ได้ แต่ถ้าองค์ประกอบครบถ้วนถูกต้อง แม้เครื่องจะซับซ้อนเพียงใดก็ตาม เพียงไขกุญแจสตาร์ทเครื่อง รถก็วิ่งไปได้เป็นอย่างดี **ระบบสุขภาพ** ก็เช่นกันที่ต้องการองค์ประกอบหรือโครงสร้างที่ครบถ้วน สุขภาพจึงจะพึงบังเกิดขึ้นด้วยดี

ระบบสุขภาพดี คือความต้องการของเรา โรงพยาบาลเป็นที่ซ่อมสุขภาพ ไม่ใช่ที่สร้างสุขภาพ ระบบสร้างสุขภาพต้องคำนึงถึงเรื่องอื่น ๆ อีกมาก ระบบสุขภาพกินความตั้งแต่ล้มมาทิวี พฤติกรรม การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม ระบบควบคุมโรค ระบบบริการสุขภาพ การเมือง กระบวนการทางสังคม ตลอดไปจนถึงศาสนา

การปฏิรูประบบสุขภาพ เป็นเรื่องยาก เพราะความซับซ้อนของระบบยากต่อการเข้าใจ ความเคยชินของการคิดแบบเก่า ๆ และโครงสร้างของผลประโยชน์ แต่ถึงยากเท่าไรก็ต้องให้สำเร็จ เพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งหมด

การที่จะทำให้สำเร็จต้องการพลังมหาศาล คือพลังทางการสร้างความรู้ และพลังทางการเรียน

รู้ของสังคม อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่มีทั้ง ๒ อย่าง ก็ไม่สำเร็จ การวิจัยสร้างความรู้เชิงระบบจำเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิรูประบบสุขภาพ การเคลื่อนไหวทางสังคมเข้ามาเรียนรู้จะทำให้เกิดพลังอำนาจทางสังคม และพลังอำนาจทางสังคมเท่านั้นจึงจะแก้ปัญหาที่ใหญ่และยากได้

ในประเทศไทย มีการวิจัยสร้างความรู้เชิงระบบสุขภาพมาได้ขั้นหนึ่ง แม้ยังไม่พอและจำเป็นต้องสร้างเพิ่มเติม ก็ถึงเวลาที่จะเคลื่อนไหวเรื่องการปฏิรูประบบสุขภาพได้ กระทรวงสาธารณสุขได้เสนอตั้ง **สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ (สปรส.)** เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการปฏิรูประบบสุขภาพ **สปรส.** จะจัดสัมมนาระดับชาติเพื่อจุดประกายความคิดเรื่องปฏิรูประบบสุขภาพ โดยกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธานและทรงร่วมประชุมระดมความคิด ในวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๓

หากคนไทยถือว่าสุขภาพหรือ ‘สุขภาวะที่สมบูรณ์’ เป็นอุดมการณ์ของชีวิต เป็นเป้าหมายของการพัฒนาร่วมกัน ก็ต้องเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยกันทำความเข้าใจว่า**ระบบสุขภาพ**คืออะไร และคลี่โครงสร้างของระบบสุขภาพดีมาเป็นองค์ประกอบที่ครบถ้วน จากนั้นพัฒนาให้ครบทุกส่วน เมื่อระบบสุขภาพมีองค์ประกอบครบและสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องก็จะเป็นระบบที่สมบูรณ์ ระบบสุขภาพที่สมบูรณ์จะทำให้เกิด ‘สุขภาวะที่สมบูรณ์’ ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ

คนไทยสามารถร่วมสร้างสังคมที่มี ‘สุขภาวะที่สมบูรณ์’ ได้จากการมีจินตนาการใหม่เกี่ยวกับสุขภาพ

